

СТАРОЖИТНЯ ГІДРОНІМІЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПОЛІССЯ В ЗАГАЛЬНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ АСПЕКТІ _____

У статті на основі етимологічного та ареального аспектів аналізуються поліські водні назви, належні до періоду слов'янської архаїки. Реконструкція праслов'янського гідронімного стратума — цінне джерело для етногенетичної характеристики Центрального Полісся.

Ключові слова: гідронім, праслов'янське, етимологія, ареал, генетичне гніздо.

У вивченні етногенетичних процесів дописемного періоду історії, зокрема місця та ролі в них слов'янського елемента, важливе значення має визначення гідронімного праслов'янського фонду. Його реконструкція та етимологізація здійснюються вже протореним у науці шляхом на базі праслов'янського лексичного фонду, відновленого значною мірою в «Słowniku prasłowiańskim» (SP)¹ та в «Этимологическом словаре славянских языков : Праславянский лексический фонд» (ЭССЯ), що значною мірою допомагає виявленню прагідронімів, сприяє перевірці їхніх хронологічних характеристик. Незавершеність цих словників, звичайно, певною мірою обмежує цілісне відтворення праслов'янського гідронімікону. Це тим більше відчутно, оскільки автори ЭССЯ активніше, ніж їхні попередники, залучають ономастичний матеріал до свого реєстру. Зрозуміло, що жоден словник не може претендувати на вичерпність матеріалу, тому реконструкція праслов'янського гідронімного, ойконімного та інших фондів залишається актуальним завданням. Його відновлення сприятиме поглибленому розумінню слов'янських старожитностей. І навпаки, праслов'янський гідронімний фонд поповнює загальний лексичний фонд новими словами, збереженими лише в основах архаїчних онімів. Протягом останнього десятиліття з'явилася низка фундаментальних праць із проблеми виділення праслов'янського гідронімного стратума. Мабуть, у найповнішому обсязі він реконструйований і описаний на білоруському матеріалі Р. М. Козловою в монографіях «Беларуская і славянская гідронімія : Праслав. фонд» із детальним висвітленням усіх параметрів прагідроніма². Об'єкт їхнього дослідження аж ніяк не обмежується рамками заголовка, оскільки в названих і наступних працях білоруського етимолога³ здійснюється не лише реконструкція прагідроніма, а й уведення його до генетичної мікросистеми, в коло якої входять споріднені оніми інших класів і відповідна апелювативна лексика. З українських

¹ Список скорочень див. у кінці статті.

² Казлова Р. М. Беларуская і славянская гідронімія : Праслав. фонд.— Гомель, 2000.— Т. 1.— 260 с.; там же, 2002.— Т. 2.— 264 с.

³ Казлова Р. М. Славянская гідронімія : Праслав. фонд.— Гомель, 2003.— Т. 3.— 361 с.; Козлова Р. М. Славянская гидронимия : Праслав. фонд.— Минск, 2006.— Т. 4.— 308 с.

дослідників реконструкцію праслов'янського гідронімного фонду на старожитньому матеріалі водних назв межиріччя Західного Бугу й Случі (бас. Горині) здійснив В. П. Шульгач. Його теоретичні напрацювання в питанні виділення праслов'янського гідронімного стратума узагальнили найзначніші здобутки попередників із цього питання, які знайшли завершене формулювання в розробці типологічних словотвірних моделей, ряду праслов'янських структурних архетипів, зокрема з детермінативними показниками, у розгляді гідроніма в межах генетичного гнізда⁴. Таким чином, сьогодні при вивченні слов'янської гідронімної спадщини ономасти спираються на надійні теоретичні рекомендації, що дозволяють реально обговорювати питання праслов'янського гідронімного фонду. Уже існуючий реєстр прадавніх потамонімів поповнюється завдяки новим регіональним описам. Звичайно, вони містять багато повторів, що свідчить про спільні мотиви номінації водних об'єктів на різних слов'янських територіях, але серед них трапляється чимало унікальних назв, із тих чи інших причин відсутніх або не засвідчених у гідроніміконах інших слов'ян, а також праслов'янських діалектизмів. Крім того, потамоніми, зафіксовані в несусідніх зонах, часто розширюють свій ареал, що вносить нові корективи стосовно функціонування вихідного етимона в праслов'янський період.

Центральне Полісся територіально входить до Правобережної України і є важливою складовою частиною прип'ятського басейну. Незафіксованість слідів індоевропейського субстрату в гідронімії підтверджує думку дослідників про малу ймовірність того, що саме тут, на Прип'ятському Поліссі, відбулося зародження слов'янського етносу, проте його рання слов'янська належність підтверджується яскраво вираженим шаром архаїчних гідронімів. Визначення цього шару, який за своїми параметрами може претендувати на праслов'янський, — важливий факт входження вказаного ареалу до праслов'янського континууму. Тісно примикаючи до етнічного суміжжя Наддніпрянщини, окреслений регіон співіснував із різними етносами, різночасова інфільтрація яких була тут більш або менш тривалою. Узагальнюючи багаторічні спостереження лінгвістів, археологів та істориків над етнічними процесами в межах Правобережної України та участі в них слов'ян, О. М. Трубочев дав вичерпну характеристику співжиття племен і народів: «Співіснування мов, етносів і культур — ось чому вчить нас порівняльний, сукупний досвід наших наук, давнє мирне співіснування було набагато частішим, ніж звичайно думають, вважаючи за краще говорити про міграції цілих етносів і про всезнищуючі військові походи»⁵.

Деревляни — перше відоме за літописами слов'янське плем'я, яке освоїло східне Полісся, було вже сформованим у мовно-культурному відношенні. Воно мало свою культуру, традиції, зокрема щодо найменування географічних об'єктів. Не випадково їхня територія входить до так званої «периферійної» зони прабатьківщини слов'ян. Вона зберігає етнічну єдність, мовну архаїку, гідронімні давні моделі, властиві територіям раннього освоєння, де дослідники шукають прабатьківщину слов'ян. Наші спостереження показали, що переважна більшість гідронімів Центрального Полісся сформувалася на базі апелятивів, з-поміж яких чимало «найпростіших» утворень (термін уведено О. М. Трубочевим), чия праслов'янська давність цілком виправдана. Такі ж гідроніми, ідентичні номенкла-

⁴ Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції). — К., 1998. — С. 4–34.

⁵ Трубочев О. Н. Славянская этимология и праславянская культура // Славянское языкознание : X Междунар. съезд славистов. [Докл. сов. делегации]. — М., 1988. — С. 325.

турним словам, географічним термінам, О. М. Трубачов знаходив у Наддунайщині⁶, що також підтверджує раннє освоєння Полісся слов'янами.

Слов'янські назви одержали р. Прип'ять (п. Дніпра) < *Pripęty (~ *pripęti) та найбільші її притоки Уборть < *Ubręty або *Obęry (із подальшою лабіалізацією анлаутного *O*-), літописна Горина (сучас. Горинь) < *Gorina — похідне на *-ina* від *gora. Тут же, на Житомирському Поліссі в бас. Ужа, знаходиться тотожний за структурою гідронім Норина / Норин / Норинь / Noryń (СГУ, 391). Тривалий час прийнятною вважалася його балтійська етимологія, яка підтримувалася зіставленням із литовським оз. *Norinis*⁷. При дослідженні цієї назви лінгвісти традиційно спиралися на форму Норин(ь), залишаючи поза увагою інший варіант — Норина, який вважався помилковим. Вивчення нових публікацій давніх пам'яток, зокрема «Книги Київського підкоморського суду», документи якої датуються XVI ст., а також архівних матеріалів XVII ст., дозволило визнати варіант Норина давнішим, а Норин(ь) зарахувати до пізніших утворень на *-инь* (< *-инь*). Авторитетність форми Норина відкрила перспективи прийняти слов'янський генезис гідроніма з *norina < *nora + *-ina*, що сягає іє. *ner- / *nor- «печера, яма, западина, чорторій». Видається, що однакова структура гідронімів Горина та Норина не випадкова, оскільки семантика їхніх основ відбиває поляризацію значень «верх» / «низ», що відображає природну характеристику рельєфу: Волино-Подільська височина, де протікає р. Горина у своїй верхній течії, поступово вирівнюється, переходить у Поліську низовину, якою тече р. Норина. У коло слов'янських старожитностей без сумніву слід зарахувати гідроніми Словечна (п. Прип'яті; Анк., 1987) < *Slovetjъna — йотовий дієприкметник, Славута (п. Ужа; СГУ, 509) — дієприкметник на *-qt-* до йотації, а також літописну Ушу (Уша), сучас. р. Уж. Неодноразові спроби пояснення цього гідроніма ґрунтувалися на його літописній згадці під 1150 р.: «Изаславъ... переиде Случь. и ѿтоле поиде чересь Чертовъ лѣсъ к Ушеску. и переиде рѣку Оушу. подъ Оушескомъ» (ПСРЛ, 2, 411) і завершувалися віднесенням його до неслов'янських назв (огляд етимологій див.: ЕСЛГНПР, 168). Найпопулярнішою була балтійська версія його походження, яку підтримали В. М. Топоров і О. М. Трубачов, при цьому порівнявши поліську Ушу з аналогічним потамонімом у басейні Західної Двіни⁸. Однак сумніви щодо такого тлумачення, очевидно, не залишали О. М. Трубачова, оскільки далі Уж із варіантами (Уш, Уша, Уца) зараховується вченим до структурно неясних⁹. Ареал цієї назви не обмежується Україною, знаходимо її у Росії, Білорусі та в Литві, але показово те, що К. Буга не включив її до балтизмів, більше того, гідронім Уша, як і деякі інші назви, дослідник вважає перенесеними «з-за Прип'яті, тобто зі слов'янської прабатьківщини, на колишню балтійську територію...»¹⁰.

Дотримуючись думки про питоме походження гідроніма, звернемо увагу на те, що етимологи за вихідну завжди брали форму жіночого роду, засвідчену в літописі, однак інші історичні джерела вказують на його функціонування як іменника другої відміни чоловічого роду на *-ий-* — Ушь (Барсов, 366; Грушев-

⁶ Трубачев О. Н. Языкознание и этногенез славян. VII // Этимология. 1989–1990.— М., 1991.— С. 7.

⁷ Трубачев О. Н. Названия рек Правобережной Украины : Словообразование. Этимология. Этн. интерпретация— М., 1968.— С. 280.

⁸ Топоров В. Н., Трубачев О. Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья.— М., 1962.— С. 212.

⁹ Трубачев О. Н. Названия рек Правобережной Украины.— С. 187.

¹⁰ Būga K. Rinkiniai raštai.— Vilnius, 1961.— Т. 3.— Psl. 885.

ський, 24). Таке ж родокатегоріальне хитання відзначене нами в різних населених пунктах Житомирщини: *Вуш*, *Вуша* (варіанти з протетичним В-), *Уш*, *Уж* (МЕ). Форма жіночого роду, засвідчена літописом у зв'язку з подіями XII ст., могла виникнути внаслідок узгодження з номенклатурним терміном *річка*. Цікавим видається той факт, що якраз на XI–XII ст. припадає оглушення дзвінких приголосних у кінці слів, властиве білоруській і російській мовам, за винятком окремих говорів північного наріччя¹¹, а також частині правобережнополіських говірок¹². Таким чином, літописний гідронім *буа* (жін. роду) можна вважати діалектизмом, сформованим на ґрунті північних поліських говірок із **буш* (чол. роду), похідним від давнішого **Qзь*, мотивованого апелятивом **qзь*. Як не відбуваються різкі зміни мовних періодів, так само досить повільно змінюються назви, що переходять у спадок наступним поколінням слов'ян. Літописна історія зафіксувала лише один фрагмент в існуванні гідроніма *Уж*, зокрема його діалектне вираження. Сучасна назва *Уж* — не наслідок деетимологізації, а результат повільної трансформації діалектної словоформи в літературну. Остання вживається вже не лише молодшим поколінням, а переважно більшістю місцевого населення. Брак матеріалів, які сягають слов'янської архаїки праслов'янської доби, відчутний для деталізації суцільної історії назви, проте окремі її етапи відтворюються надійно.

Розширення праслов'янського гідронімного стратума досягається завдяки максимальному використанню слов'янських лексичних ресурсів, а також шляхом уведення онімів до етимологічних гнізд. Такий підхід дозволяє по-новому осмислити творення гідронімів із неясною етимологією та обґрунтувати як питоми низку водних назв, раніше визнаних запозиченнями. На те, що список балтизмів на правобережжі Прип'яті явно перебільшений, крім уже наведених потамонімів, вказують ще три назви: *Вересна*, *Брусна*, *Нересна*. Перші дві фіксуються в басейні Ужа, остання — в басейні Уборті, у безпосередній близькості з першими (Олев. р-н Житомир. обл.), а далі перетинає кордон України і тече в Гомельській обл. (Білорусь; СГУ, 386). Усі три було віднесено до балтизмів на підставі вилучення форманта *-сна*. Правда, якщо для зарахування гідроніма *Брусна* до запозичень аргументів бракувало, то *Вересну* / *Вересню*, зіставлену з литовським гідронімом *Versnė* (бас. Шеймени), було проетимологізовано у зв'язку з лит. *versmė* «витік», а *Нересну* < **Neresna* пояснено на ґрунті гідронімного кореня *ner-/nar-*¹³. Помилковість при розгляді цієї групи назв полягала в недооцінці слов'янських словотвірних ресурсів та ареалу поширення, проте вже в ЕССЯ гідронім *Нересна* знайшов правильну інтерпретацію в статті **nerstьnъ(jь)* (ЕССЯ, 15, 11). Втрата приголосного *-т-* найімовірніше відбулася внаслідок занепаду редукованого в суфіксі *-ьп-*. Субстантив *Нересний* < **Nerstьnъ(jь)* < **nerstьnъ(jь)* — гідронім у басейні Пруту — зазнав аналогічної втрати приголосного. Вихідна праформа **nerstь* знайшла своє втілення в гідронімі *Нерест* — бас. Оки (Vasmer, 8, 401). Пояснення *Нересни* на слов'янському мовному ґрунті поставило під сумнів виділення форманта *-сна* в інших гідронімах басейну Прип'яті. Наприклад, *Брусна*, що має аналоги на широкому слов'янському терені [пор. *Брусна* — рр. (3) та оз. в бас. Оки (Смолицкая, 18, 89, 180; СРНГ, 3, 206), *Брусна* — ойконім на Новгородщині (НПК, II, 454, 469), *Brusna* — гідроніми в бас. Преголі та Варти (Szulowska, Wolnicz-Pawłowska, 55),

¹¹ Історія української мови : Фонетика / Укл. М. А. Жовтобрюх, В. М. Русанівський, В. Г. Скляренко. — К., 1979. — С. 227.

¹² Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. — К., 1966. — С. 163.

¹³ Трубачев О. Н. Названия рек Правобережной Украины. — С. 149.

Brusný potok — у бас. Одеру (НО, 5), *Brusná* і *Brusné* — ойконіми в Чехії (Hořák, Šrámek, 1, 117), *Brusna* — топонім у Боснії і Герцеговині (Im. m., 101)], надійно пояснюється як праслов'янізм під праформою **Brusъna*, яка постала на основі субстантивації ад'єктива **brusъnъ(jь)* (реконструкцію див.: ЭССЯ, 3, 52).

Порівняно з двома попередніми назвами, які мають виразні зв'язки з відомою апелятивною лексикою, *Вересна* / *Вересня* — унікальне утворення, що зберігає пам'ять про давно забутий ад'єктив **versъnъ(jь)*. Власне кажучи, орієнтація на балтійську етимологію викликана передусім складністю встановлення зв'язків із загальною слов'янською лексикою. Така ситуація часто-густо властива архаїчним слов'янським гідронімам. Спираючись на ономастичний матеріал у своїх висновках, етимологи одночасно недооцінюють той факт, що в ньому зберігаються архаїчні залишки прадавнього мовного фонду, відновлення якого можливе лише завдяки всебічному вивченню слов'янського ономастикону та виявленню його одиниць у повному обсязі. Насамперед відзначимо, що простежуються споріднені з прип'ятською *Вересна* / *Вересня* назви: *Wrzeźna*, *Wrzeźnia* — гідроніми в бас. Одеру та Варти (НО, 62, 152; Szulowska, Wolnicz-Pawłowska, 324). Джерелом для наведених слов'янських назв можна визнати прикметник **versъnъ(jь)* — дериват із суфіксом -ъn- від **versъ* «верес; *Calluna vulgaris* Salisb.». У слов'ян онімізація субстантивних прикметників — поширений спосіб, за допомогою якого утворювалися не лише гідроніми, а й інші класи топонімів. Прип'ятська *Вересна* має ще один широковживаний варіант — *Вересня*. У цьому басейні така варіативність фіналі -на / -ня властива гідронімам аналогічного способу творення, наприклад: *Кропивна* / *Кропивня*, *Олешна* / *Олешня* тощо (СГУ, 291, 397). Подібна картина спостерігається серед гідронімів Верхньої Наддніпряни¹⁴. Якщо розглядати такі гідроніми в хронологічному плані, то (як на це вказують давні варіанти більшості збережених назв) первісною є структурна модель на -на < -ъпа, яка в свою чергу підкреслює архаїчність їхнього словотворення. У подальшому функціонуванні життєвішими виявилися ті, що мали кінцевий м'який показник. Є підстави вважати, що такою перемогою над давнішими формами вони зобов'язані своєю відмінністю від апелятивних прикметників¹⁵. Таким чином, беручи до уваги ареал поширення, архаїчний слов'янський словотвір, названі гідроніми справедливо було б вилучити зі списку балтизмів.

Кількісне зменшення реєстру балтизмів можна продовжити за рахунок водної назви *Голда* — бол. у с. Листвин Овруц. р-ну Житомир. обл. (Анк., 1988). У суміжному районі натрапляємо на *Голдине* — бол. у с. Мединівка Коростен. р-ну (Анк., 1988). Останній гелонім має виразний присвійний характер завдяки суфіксу -ин(е). Антропоніми *Галда*, *Голда* окреслюють широкий ареал на східнослов'янському терені, неодноразово засвідчує *Golda* / *Golda* старопольський іменник (SSNO, 2, 158), нерідкісні є *Halda*, *Helda* в чехів (Beneš, 82). Одноіменні гідроніми зустрічаються в Польщі, особливо часто трапляються споріднені мікропоніми на Поліссі, в Західній Україні, а також у Білорусі та Польщі. За останній час дослідники зібрали перевірені ономастичні фіксації цієї назви з обширної слов'янської території, представлені різними її фонетичними варіантами, апелятивну лексику як її надійну опору, серед якої — чимала група географічних термінів. Усе це дозволило відновити для географічних назв праформу **Gьlda* < **gьlda*, що кваліфікується як похідна з d-детермінативом від іє. **gel-*

¹⁴ Топоров В. Н., Трубачев О. Н. Знач. праця.— С. 117.

¹⁵ Там же.

«стискати, м'яти; що-небудь округле; грудка, куля»¹⁶. На цьому етапі можна аргументовано говорити про те, що *Голда*, як, до речі, й ряд інших гідронімів, віднесених К. Бугою до утворень з формантом *-да*, мають різну структуру й не належать до ятвязького гідронімікону¹⁷. У такому висновку не сумнівалися К.-О. Фальк та Є. Налєпа, які не прийняли гіпотези К. Буги, обгрунтовано її критикували¹⁸.

Балтійське пояснення із **Palk-* і **Palt-* пропонувалося для гідроніма *Полць*¹⁹ (сучас. р. *Повчанка, Пелчанка*) в бас. Ужа. Для гідроніма, як і для споріднених утворень: *Повч* — ойконім і мікротопонім на Житомирщині (Анк., 1988), *Повча* — с. у Дубнів. р-ні Рівнен. обл. (АТУ, 235), *Повч* — топонім на Закарпатті в передмісті Ужгорода (усне повідомлення П. П. Чучки), *Pelcz, Pelcz Duży, Połcz* — гідроніми в бас. Одеру (НО, 229, 230), фонетично обгрунтовано відновлення праформ **Pylčь, *Pylča < *Pylkjь, *Pylkja* і розгляд усього комплексу назв в етимологічному гнізді **Pylč-*, яке вже достатньо добре описане в літературі²⁰.

Період шістдесятих років був в ономастичних студіях надзвичайно активним щодо пошуків балтійських, іранських, германських та ін. мовних слідів у басейні Дніпра, у зв'язку з чим часто залучалися прип'ятські водні назви. З позиції сьогодення видно, що не всі пропозиції можна прийняти беззастережно. Нашу увагу привернув гідронім *Велибок* пр. Кремної л. Жерева п. Ужа; с. Кам'яногірка Ємільчин. р-ну Житомир. обл. (СГУ, 84). Він тривалий час не мав надійної етимології. Згадаємо лише спробу О. М. Трубачова розчленувати його на *Вели-бок* і співвіднести з польськими потамонімами *Dyrbok, Żolobok, Olobok*, стосовно яких В. Ташицький висловив думку про можливе германське походження, у бездоганності якої сам О. М. Трубачов сумнівався і назвав *Велибок* «проблематичним германізмом»²¹. Близьче ознайомлення з польськими назвами показало, що наведені В. Ташицьким найменування структурно різняться. Уже на перший погляд із цього ряду випадає гідронім *Żolobok* — виразна слов'янська повноголосна форма, утворена на базі географічного терміна *жолоб(ок) < *želbькъ*, пор. споріднені назви *Жолобок* — гідроніми у бас. Ужа, Дніпра, Сіверського Дінця тощо (СГУ, 199), *Желобок* — гідронім у бас. Оки (Смолицкая, 233) та ін. За структурою *Велибок*, безсумнівно, двокомпонентне ім'я, але з виходом на слов'янські, а не на германські мови. Ілюзорність германського походження цієї назви стає очевидною при ближчому ознайомленні з її складовими елементами. Перший здавна активно простежується в основах слов'янських антропонімів: болг. *Велимир, Велигост, Велислав* (Заимов, 46), стп. *Wielislaw, Wielslaw, Wielgost, Wielebor* (SSNO, VI/1, 57–59), ч. *Velislav* (Kott, IV, 614), а також топонімів: *Велигон* — село у колишній Петербурзькій губ., *Велигорка* — село у колишній Мінській губ. (Vasmer RGN, II/1, 24), *Wielgrąd* — гідронім у Польщі (Szulowska, Wolnicz-Pawłowska, 314) тощо. Засвідчені в них основи *Вели-*,

¹⁶ Карпенко О. П. Гідронімія Центрального Полісся на загальнослов'янському тлі : Автореф. дис. ... д-ра філол. наук. — К., 1996. — С. 11; Шульгач В. П. Знач. праця. — С. 110–111; Казлова Р. М. Знач. праця. — Т. 1. — С. 112–116.

¹⁷ Būga K. Op. cit. — Psl. 602.

¹⁸ Falk K.-O. Uwagi o jaćwieskim substracie hydronimicznym na Suwalszczyźnie // Rocznik Białostocki. — Warszawa, 1981. — Т. 14. — С. 35; Nalepa J. W sprawie siedzib Jaćwiegów // Ibid. — S. 129.

¹⁹ Топоров В. Н., Трубачев О. Н. Знач. праця. — С. 202.

²⁰ Казлова Р. М. Знач. праця. — Т. 1. — С. 183–184; Карпенко О. П. Гідронімія Центрального Полісся. — К., 2003. — С. 164–166.

²¹ Трубачев О. Н. Названия рек Правобережной Украины. — С. 203; Taszycki W. Dotychczasowy stan badań nad pobytom drużyn germańskich na ziemiach polskich w swietle toponymastyki // Przegląd Zachodni. — 1951. — Т. 7. Zesz. 5/6. — S. 182.

Веле- < **Vele-* мотивовані ад'єктивом **veljъ* «великий», континуантом якого виступає друс. *велии* «великий за розміром, обсягом, довжиною» (СРЯ XI–XVII, 1, 381). Другий компонент *-бок* так само часто входив до складу ще праслов'янських композитів: **belobokъ*, **krivobokъ* та ін. (ЕССЯ, 2, 68; 12, 165). Композити, позначені високим ступенем певної якості, стали основою для індивідуалізації осіб чоловічої статі. У такий спосіб виникли антропоніми з компонентом *-бок*: *Белобок* кн. Борис Васильевич Пожарский (сер. XV ст.; Веселовский, 35). Нерідко слово *бок* трапляється поміж географічних термінів. Поширення обох елементів назви *Велибок* у слов'янській загальній лексиці, у складі антропонімів і топонімів переконує в його питомому характері. *Велибок* — потенційне гідронімне утворення, що виникло зі складових компонентів словосполучення *Велии Бокъ*, де *бік* виконував функцію географічного терміна (~ укр. *бік* «берег, сторо- на річки»; Грінченко, I, 64). Відомо, що в зоні дії правобережнополіських говірок у позиції *totъ* діють різні монофтонги, тому ненаголошений не і-рефлекс давнього *o* в гідронімі *Велибок* не повинен викликати застережень. Краще розуміння його природи розкривається, якщо пригадати бачення Л. А. Булаховського, яке стосувалося назв птахів: «На межі сполучення слів і словоскладання стоїть тип назв птахів із стійкими визначеннями великий, малий, білий, чорний і т. п.: ... Ніяких коментарів за своєю простотою він не вимагає»²². Захищаючи слов'янський генезис *Велибока*, вкажемо на те, що його аналоги добре простежуються в гідронімії Польщі, зокрема в бас. Одеру та Варти — *Wielboki* або *Wielboki* (Szulowska, Wolnicz-Pawłowska, 314). Наявність ідентичних складних гідронімів у прип'ятському Правобережжі та в бас. Одеру відображає не лише етнолінгвістичну ситуацію давніх регіонів, які прилучаються до прабатьківщини слов'ян, а й несуть інформацію про принципи номінації гідрооб'єктів, властиві давнім слов'янам.

Інша зафіксована нами назва, яка наближається до етимологічно прозорих і утворена шляхом складання основ, — *Веронуть* — оз. у с. Новошепеличі Чорнобил. р-ну Київ. обл. (МЕ, 1985). Препозитив *Вер-* < **Ver-* із ад'єктива **verъ(jъ)* сполучається з другим, іменним, компонентом *-нуть* < **rotъ* «шлях, дорога, тропа». Континуанти прикметника **verъ(jъ)* продовжуються в укр. діал. *верий* «вигнутий, зігнутий, скрючений, скоцюрблений» (ЕСУМ, 1, 356), *уверий* 1. «кривий (про дерево)», 2. «впертий (про людину)» (Грінченко, 4, 309), занотованих лише на заході України. Гелонім *Веронуть* відкриває шлях для розширення цих меж на територію Полісся. Крім українців, цей прикметник знають чехи: (мор.) *uvírý*, *uvěry* «покороблений, викривлений», зокрема, унаслідок його онімізації виник чеський топонім *Ůvěry* — ліс, згаданий під 1571 р. (Sedláček, 114). Словацька мова зберігає дієслово *uverit* «кривити, коробити», пор. ще слн. *svrėti* «зморщуватися, збиратися в складки» (ЕСУМ, 1, 356). Єдиної думки щодо походження прикметника *верий* не вироблено²³, але, здається, немає значних перешкод для його розгляду в етимологічному гнізді **uer-* «вертїти, згинати». Основа **Ver-* / **ver-* здебільшого властива праслов'янським антропонімам, скажімо, **Veromirъ* (болг. *Веромир*, *Веромира* — Заимов, 48), **Veroslavъ* (серб. *Верослав* — Грковић, 51; болг. *Верослав* — Заимов, 48), **Verol'ubъ* (серб. *Веролюб* — Грковић, 51). Зрідка вона трапляється в інших назвах, наприклад, *Веровойша* —

²² Булаховский Л. А. Славянские наименования птиц типа сложения (composita) // Булаховський Л. А. Вибрані праці : В 5 т.— К., 1978.— Т. 3.— С. 272.

²³ Див.: Етимологічний словник української мови : В 7 т. / За ред. О. С. Мельничука.— К., 1982.— Т. 1.— С. 356.

с. у кол. Могильов. губ. (Vasmer RGN, II/1, 48) — форма, де л' перейшло в j, < *Веровольша (Вера Вольша) < *Veroolſha — похідне з суфіксом -ja від *Veroolſha (Вера Ольха, тобто Крива Ольха). Вона раритетна серед композитів-апелативів, пор. іхтіонім *верозуб < *verozobъ²⁴. Повних відповідників до гідроніма *Веропуть* знайти не вдалося, але його складники, засвідчені в основах праслов'янізмів, допомагають розкрити семантичний зміст гідрооснови як «крива дорога, звивистий шлях».

Хронологічну давність гідроніма підтверджує також відсутність апелативної підтримки, зумовлена, можливо, станом джерельної бази, браком діалектних матеріалів тощо. Не випадково гідронімія архаїчних слов'янських регіонів визнається невичерпним джерелом архаїчної лексики, зокрема географічної термінології. Тривалий час існувала думка, що термін *гвозд(ь)* невідомий діалектам східнослов'янських мов, своє значення «ліс» він зумів розвинути лише в межах словенської мови і діалектів, які становлять основу сербської і хорватської мов. Подальші пошуки лексеми показали, що окреслення її обмеження південнослов'янською зоною було передчасним, оскільки в історичні часи з нею були знайомі чехи й поляки. Втім, не всі дослідники поділяли переконання О. Брюкнера в тому, що п. *gozd* на позначення «ліс» існувало в польській мові принаймні до XV ст.²⁵ Зокрема, С. Б. Бернштейн уважав, що для такого твердження замало однієї давньопольської фіксації²⁶. Гадаємо, що тут у пригоді можуть стати ономастичні матеріали, зокрема п. *Gózdek* — гідроніми в бас. Вісли та в поріччі Вепша (Szulowska, Wolnicz-Pawłowska, 93), *Gozdownica*, *Gozdawnica*, *Gozdnica* — гідроніми в бас. Одеру (НО, 87) та ін.

У ході лінгвістичного обстеження Київського та Житомирського Полісся не вдалося записати апелатив *гвозд*, але фіксація назви *Гвозд* — бол. на Коростенщині (Зеров, 36), ряду мікротопонімів *Гвозд / Гвоздь* у межириччі рр. Перга й Жерів (ТФ, 175; МЕ, 1987) і ойконіма *Гвіздава* — село у Бердичів. р-ні Житомирщини (АТПУ, 132) послідовно орієнтує на цю давню лексему. Поліська *Гвіздава* має повний лексико-семантичний аналог на території Польщі. Це зафіксована О. Брюкнером польська гербова назва *Gozdawa*, яку дослідник схильний був вважати давньою і бачити в її основі двп. *gozd* «ліс»²⁷. Локалізація центральнопольських назв охоплює три суміжні райони — Лугинський, Овруцький та Коростенський. Матеріал із Житомирщини закономірно продовжують топоніми Білорусі, зібрані К. Мошинським у 50-ті роки: р. *Hvozдика* пр. Уборти, *Hvózdoц* — сосновий ліс біля околиць с. Хойники (Moszyński, 121). Топонімний матеріал дозволяє вийти за окреслені межі. Ізогласа її поширюється на Волинь, де В. П. Шульгачу вдалося зафіксувати кілька урочищ під назвою *Гвозд / Гвоздь*, та Західну Україну, зі скупченням їх на Івано-Франківщині. Це *Гвіздянка* — р. у бас. Дністра, яка протікає через смт *Гвіздець* Городенків. р-ну (СГУ, 130), *Гвізд* — село у Надвір'ян. р-ні (АТПУ, 197). Отже, завдяки ономастикону чітко простежується давній ареал функціонування лексеми **gvozdъ* у східних слов'ян — це їхня старожитня територія.

Відомі східнослов'янські пам'ятки не зафіксували апелатив *гвоздь* у значенні «ліс», щоправда, матеріали І. І. Срезневського подають два значення цього

²⁴ Коломиец В. Т. Происхождение общеславянских названий рыб : К IX Междунар. съезду славистов.— К., 1983.— С. 61–64.

²⁵ Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego.— Warszawa, 1957.— S. 166.

²⁶ Бернштейн С. Б. Очерк сравнительной грамматики славянских языков : Чередования. Именные основы.— М., 1974.— С. 269.

²⁷ Brückner A. Op. cit.— S. 166.

слова — «втулка, якою затикають діжки» і «ліс, silva», але текстову ілюстрацію до другого не наведено (Срезневский, I, 512). Тому тривалий час уважалось, що лексема **gvozdzь* «ліс» невідома східним слов'янам. Згадане положення піддав сумніву лише М. І. Толстой, який першим вказав на колишнє існування цього слова на Поліссі. У своєму переконанні про колишнє існування лексеми *гвозд* М. І. Толстой покликається на запис К. Мошинського, якому під час експедиції в 20-х рр. вдалося записати апелятив *увозд* зі значенням «невеликий сухий простір, покритий лісом, що піднімається серед боліт» у с. Дружилівичі колишнього Дрогичинського повіту²⁸. Разом з тим ані М. І. Толстому, ані іншим дослідникам не пощастило віднайти цю лексему; не дало позитивних результатів експедиційне обстеження Полісся останнього десятиліття. Отже, у східних слов'ян, як і в поляків, лексема *гвозд* тривалий час фіксувалася тільки один раз (на території Білорусі). Втім, упевненість М. І. Толстого в існуванні цього слова на Поліссі виявилася правильною. У кінці 90-х років минулого століття під час роботи в Рівненському державному обласному архіві серед інших географічних термінів В. П. Шульгачу вдалося віднайти апелятив *гвубзд* зі значенням «ялина», локалізований в с. Єльне Рокитнів. р-ну Рівнен. обл. (ДАРО, ф. Р-479, оп. 2, № 397, с. 17). Неважко помітити семантичний рух названого апелятива «ліс» > «окреме дерево». Амплітуда коливання семантики полісько-волинських термінів *увозд*, дифтонгічного *гвубзд* і архаїчного праслов'янського **gvozdzь* уже помітна. Територія фіксації волинського апелятива *гвубзд* щільно межує з Житомирським Поліссям, Рокитнівський р-н Рівненської обл. прилягає до Олевського р-ну Житомирщини. Розгляд волинського апелятива *гвубзд* у порівнянні з білоруським записом К. Мошинського *увозд* виявляє фонетичну відмінність рефлексії праслов'янського приголосного *g* у слові **gvozdzь*. Якщо в українському прикладі маємо фарингальний *h*, то в білоруській мові — дзвінкий щілинний *γ*. Неоднакова ситуація щодо рефлексії посл. *g* спостерігається і в інших слов'янських мовах. На думку В. Т. Коломієць, така відмінність щілинного приголосного, що прийшов на зміну **g*, зумовлена дією давніх субстратних мов. Стосовно характеру рефлексії **g* в українській і білоруській мовах дослідниця вважає, «що спочатку заміна **g* на *h* відбулася тільки на території тих мов, у яких вимовляється фарингальний *h*, тим часом як *γ* у білоруській мові та в південноросійському говорі є результатом наступної взаємодії протоукраїнських говорів із сусідніми протобілоруськими й південноросійськими говорами, спочатку не охопленими цією заміною»²⁹.

Локалізація топонімів з основою *Гвозд-* у Білорусі, на Житомирщині та Волині була перспективною для постановки питання про колишнє функціонування на східнослов'янській території відповідного географічного терміна. Зрозуміло, що при цьому можна було чекати закидів щодо перебільшення інформативної ролі топонімного матеріалу, хоч не раз саме він ставав у пригоді дослідникам при перевірці багатьох сумнівних і темних явищ. Знайдений апелятив *гвубзд* на території Рівненщини дозволив ще раз переконатися в надійності ономастичного матеріалу при вивченні слов'янської архаїки. Зараз уже немає сумніву в тому, що колись широкий ареал функціонування лексеми **gvozdzь* із часом значно зву-

²⁸ Толстой Н. И. Славянская географическая терминология : Семасиолог. этюды. — М., 1969. — С. 61–62.

²⁹ Коломієць В. Т. Значение данных сравнительно-исторической фонетики для исследования славянского этногенеза // IX Міжнародний з'їзд славістів : Слов'ян. мовознавство. [Доповіді]. — К., 1983. — С. 85.

зив свій обшир, охоплюючи лише Сербію, Черногорію, Паннонію і Словенію, але його відгомін продовжує жити в деяких слов'янських говірках, а також в основах гідронімів та інших класів топонімів. Вивчення семантичних мікросистем і реконструкція на їх базі низки праслов'янських лексем дозволили В. В. Мартинову знайти причину зникнення окремих із них у деяких слов'янських мовах. Зокрема, зникнення лексеми **gvozďь* пояснюється витісненням її іншою: «*gvozďь* повністю виходить з мікросистеми там, де з'являється нове *borь*»³⁰. Отже, на зміну старому прийшов новий термін *borь*, який, можливо, у результаті більшої сконцентрованості семантичного поля виявився сильнішим і закріпився на значній території. Підтвердженням цього може бути поліський ареал, де *bip* «хвойний ліс» практично здобув панівне становище.

Таким чином, порушене питання вивчення острівних онімних зосереджень з давніми основами дало можливість простежити реальну картину функціонування архаїчного апелятива, який в окремих слов'янських мовах практично зник. Відсутність тієї чи іншої лексеми в сучасній мові ще не є свідченням неможливості її існування в минулому. Відновлення її вимагає скрупульозного вивчення діалектних матеріалів старожитніх регіонів, пильного ставлення до ономастикону.

Висуваючи тезу про збереження реліктових слів і архаїзмів в основах поліських водних назв, ми поділяємо думку М. І. Толстого про те, що «поліська географічна термінологія близька до праслов'янської не лише за складом лексем (серед яких кількість пізніх запозичень загалом незначна), а й за семантикою термінів, що, очевидно, слід пояснювати близькістю географічного середовища в Поліссі до географічних особливостей слов'янської прабатьківщини і певною архаїчністю поліських діалектів»³¹.

До поліського гідронімікону входить назва *Мжень* — струмок пр. Норині; с. Кирдани Овруц. р-ну Житомир. обл. (Анк., 1989), до вивчення якої дослідники практично не зверталися, можливо, через відсутність її у відомих каталогах річок України. Разом з тим вона наявна в історичних документах і продовжує існувати в живому мовленні місцевого населення Житомирщини. На північ від струмка ще в повоєнні роки існувало с-ще *Мжень* (ОКІУМ), перейменоване в 1947 р. на с. *Данилівка* (АТПУ, 999). Гідронім *Мжень* слід поставити в один ряд із західнослов'янською водною назвою *Mže*, яку вже М. Фасмер, слідом за Е. Бернекером (усупереч Е. Шварцу), проетимологізував на слов'янському, а не на германському ґрунті. Правда, вихідною формою для укр. гідроніма *Мжа*, суч. р. *Мож* п. Сіверського Дінця (СГУ, 369), як і для ч. *Mže* (SSJČ, 14–17, 1310), М. Фасмер уважав **mižo* : **mizje* : іє. **meiǵhjo*³². А. Профоус для чеського ойконіма *Mžanu* пропонує праформу **тъz-iā* і прочитає його як «люди з надріччя Мжі»³³. Ми розглядаємо ч. *Mže* та укр. *Мжа*, *Мжень* із **тъža* : **тъžьenь* як похідні від дієслова **тъžiti* < іє. **teug-* / **teuk-*. За умови такого тлумачення чітко простежується семантична модель «покривати імлюю» > «болото; трухлявина, гниль» > «хворобливий, слабкий» і пояснюється семантика гідрооснови. Сучасні східнослов'янські мови практично втратили цей географічний термін. Зараз найбільшого побутують метеорологічні терміни -ā-основи — *мжа*, *імжа*. Вони прийшли на зміну найдавнішим, успадкованим від індоєвропейських часів,

³⁰ Мартынов В. В. Анализ по семантическим микросистемам и реконструкция праславянской лексики // Этимология. 1968.— М., 1971.— С. 14.

³¹ Толстой Н. И. Знач. праця.— С. 243.

³² Фасмер М. Этимологический словарь русского языка.— М., 1967.— Т. 2.— С. 617.

³³ Profous A. Mistní jména v Čechách : Jejích vznik, původní význam a změny.— Praha, 1951.— D. 3.— S. 168.

іменним -ї-основам. Проте подекуди ці іменні основи співіснують або навіть переважає давніша форма. Так, із додаванням протетичного -і вона засвідчується в білоруських говірках — *імжень* «дрібний дощик» (ЭСБМ, 3, 384). Брянські говірки фіксують *мжель* з кінцевим сонорним приголосним «дрібний дощик, мрячка» (СРНГ, 18, 151). Це свідчить про те, що лексичні можливості східнослов'янських мов далеко не вичерпані. Цілком правдоподібно, що й поліські говірки приховують давній географічний термін **мжень*, збережений нині в гідронімі *Мжень*.

Серед інших географічних термінів, відновлених на базі локальних гідрооснов, доцільно згадати *ятель* < **jatъľ* / **jatelъ*, *замочок* < **zamočъkъ*, *перга* < **pъrga* та багато інших. Гідронімікон досліджуваного ареалу відкриває не лише втрачені лексичні ресурси мови, але й вказує на архаїчні фонетичні особливості. Так, лімніонім *Стел* зберігає в своїй основі давній географічний термін зі значенням «протока», одночасно привертає увагу фонетика початкового голосного, а саме вживання *је-* на місці *ја-* під наголосом. Поява *је* замість *ја* під наголосом, як у назві *Стел*, — нетипове явище для говірок цієї діалектної зони. Більше того, Т. В. Назарова відзначає притаманну для цього регіону схильність до вирівнювання ненаголошених рефлексів **ѣ* (**а*, *ја*) до наголошених³⁴. Справді, у сучасній говірці Чорнобильського р-ну факти вимови наголошеного *је* на місці етимологічного **ја* не засвідчені, але не слід забувати, що водні назви часто консервують фонетичні риси минулого. Пригадаємо, як свого часу Є. Ф. Карський помітив випадки появи 'ѣ на місці наголошеного 'а, але розцінив їх як нетипові випадки³⁵, проте з часом таких прикладів у Білорусі було описано чимало³⁶. А. М. Залеський простежив, що наголошений вокалізм волинсько-поліських і надбужко-поліських говорів характеризується наявністю не -'а на місці етимологічного **ѣ* (**а*, *ја*). Дослідник особливо звертав увагу на цю фонетичну рису і припускав, що це ще один важливий факт, який відрізняє північні говори від південних³⁷.

Значна частина гідронімів у процесі існування зазнала помітних фонетичних змін, нехтування ними ускладнювало пояснення їх на слов'янському ґрунті, призводило до поповнення темних утворень. Серед них згадаємо гідронім *Ченга* (у П. Л. Маштакова засвідчений як *Чегна*; Маштаков, 155) — р. у бас. Ужа. Споріднені утворення: *Чингавка* — гідронім на Закарпатті, який має ранню фіксацію *Ченге*, 1295 р (СГУ, 608), *Велика Чингава* (сучас. Боржавське) — ойконім у Виноградів. р-ні і *Мала Чингава* (сучас. Завадка) — ойконім у Воловець. р-ні Закарпат. обл., відомий з XIII ст. як *uilla Chengua* (СГУ, 608), кол. м. *Човгань*, *Човганський камінь*, більше відоме в лабіалізованому варіанті — *Чувган* (сучас. м. Теофіполь Хмельн. обл.; МЕ, 1988), *Чолгани* — с. у Галичині, *Челганово* — с. у кол. Ярослав. губ. (Vasmer RGN, X, 63), *Ченгар* — р. у Пооччі (Смолицкая, 241) та багато інших. Коренева група **Їlg-* відновлюється переважно завдяки ономастичному матеріалу, при слабкій опорі в апелативній лексиці. Рештки її простежуються в укр. *човгати* «шаркати йдучи, йти повільно» (Грінченко, 4,

³⁴ Назарова Т. В. Звук *ѣ* в говірках Нижньої Прип'яті // Питання експериментальної фонетики. — К., 1963. — С. 94.

³⁵ Карський Е. Ф. Белорусский язык белорусского народа : Ист. очерк звуков белорус. яз. — М., 1955. — Вып. 1. — С. 110.

³⁶ Лекомцева М. И., Толстая С. М. Фонологический комментарий к полесским диалектам // Полесье : Лингвистика. Археология. Топонимика. — М., 1968. — С. 53.

³⁷ Залеський А. М. З історії українського вокалізму // Мовознавство. — 1968. — № 5. — С. 30.

467) та п. *czolgać się* «повзати, плазувати» (Doroszewski, 1, 1149) із **čьlgati*, а також у рос. діал *челган* «мисливська пастка на вовків, борсуків, снотів у вигляді штучних ям», збереженому в говірках старожитнього населення Надамур'я (СРГП, 341), що реально свідчить про руйнування розглянутого гнізда з детермінативом -g- із іє. *(s)kel-, у якому вмотивовано чимало слов'янських назв, зокрема гідронім *Ченга* (форма з фонетичною зміною плавного -л- у дентальний -н-) < **Челга* < *Čьlga*.

Для виявлення хронологічно глибинних гідронімів неабияке значення має словотвірна характеристика. Структурні утворення з формантами, що вже втратили свою продуктивність, тільки зрідка легко прочитуються в колі давніх слов'янізмів, як наприклад, *Судеревка* < **Sodervьka*. Це перша водна назва з архаїчним префіксом *су-* < **sq-*, виявлена на правобережній Прип'яті, проте не єдина. Правдоподібно, що слов'янське походження має гідронім *Сантарка* — р. у бас. Ужа (СГУ, 487), проте для такого доведення потрібне етимологічне підтвердження. Враховуючи можливість розщеплення назального голосного *q* > *an* у префіксі **sq-* > *сан-*, гідронім *Сантарка* виводиться із **Су-тарка* / **Су-торка*. До інших префіксальних гідронімів, як нам видається, можна зарахувати *Селинку* — р. у бас. Ужа (СГУ, 493), що має аналоги в Підмосков'ї та Пооччі, а також у бас. Одеру — р. *Selinka* (НО, 14). Гідронім можна розглядати як утворення, сформоване за давньою онімною моделлю, до складу якої входить вказівний займенник *се-* < **Sь-* і кореневий компонент **linьka*. Таке структурне бачення назви підтримується опозиційним гідронімним варіантом — р. *Линка* (пр. Самари; СГУ, 314) < **Linьka* — похідне з суфіксом -*ьk* із **linqti* «линути». До порівняння можна залучити ще р. *Ослинка* (п. Сожу; ОКГУМ) < **Osьlinьka*, р. *Злинка* (бас. Горині; СГУ, 215) < **Sьlinьka*. Зарахування гідроніма *Селинка* до наведеної префіксальної моделі вказує на його питомий характер усупереч існуючій версії про балтійське походження³⁸. Доповнює ряд рідкісних префіксальних утворень гідронім *Шістень* (історичні варіанти *Шестынь*, *Сестынь*) — р. л. Ужа (СГУ, 625). Подібні назви відсутні в слов'янській гідронімії. За нашими спостереженнями, на спорідненість із *Шестынь* може претендувати *Стинка* — потік у бас. Тиси (СГУ, 530). Кореневе -*стынь*, можливо, заховалося в бр. *Церебостынь* — ойконімі в кол. Мінській губ. (Vasmer RGN, X, 14) < **terbostынь*. Якщо прийняти спорідненість карпатсько-поліських гідронімів *Стинка* та *Шестынь*, то останній — префіксальне іменне утворення < **Se-stынь* / < **sty(d)nqti* або **sty(g)nqti*. Значення якісної характеристики, закладеної в гідрооснові (об'єкт, який добре замерзає, студена вода тощо), підсилюється за рахунок «мертвого» префікса **se-*.

Збереження загальних тенденцій внутрішнього розвитку всіх слов'янських мов, безперечно, властиве гідронімікону Прип'яті, при цьому він неповторний і своєрідний, що пояснюється не лише позамовними, а й суто мовними фактами, зокрема станом збереження праслов'янізмів, архаїчних діалектних витоків. Сьогодні стан поліської гідронімії дозволяє зробити висновок про те, що вона мала найтісніші зв'язки з потамонімами старих слов'янських осередків, але стверджувати, що формування її відбулося там, де зародилися слов'яни, поки що зарано. Правильніше тут говорити про близьке сусідство з прабатьківщиною або про результат одного з ранніх слов'янських переселень у район Прип'яті.

Досягнення науковців у порівняльно-історичній фонетиці, в дослідженні дериваційних типів, у вивченні генетичних гнізд дозволило по-новому осмислити

³⁸ *Топоров В. Н.* Балтийский элемент в гидронимии Поочья. II // Балто-славянские исследования, 1987. — М., 1989. — С. 48.

утворення низки гідронімів із неясною етимологією, визнати слов'янськими назви, що мали інше пояснення, переважно на базі балтійських мов. Виділення праслов'янського гідронімного стратума відкриває перспективи для визнання Центрального Полісся практично одноетнічною слов'янською зоною від раннього періоду свого існування. Реконструкція давньої моделі етнічної спільності за даними архаїчної гідронімії, звичайно, небездоганна. Вона має вразливі моменти, які потребують свого доопрацювання та перевірки, проте загальна етнічна характеристика регіону, закріплена в назвах вод, виявилася достатньо життєздатною, незважаючи на подальші фонетичні, лексичні та інші зміни й втрати.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- АТПУ — Українська РСР : Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1972 р. / Упоряд. Д. О. Шелягін.— К., 1973.— 814 с.
- АТУ — Українська РСР : Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1987 року.— К., 1987.— 504 с.
- Анк. — Анкета Інституту української мови НАН України.
- Барсов — *Барсов Н.* Очерки русской исторической географии : География начальной (Нестеровой) летописи.— Варшава, 1885.— 371 с.
- Веселовский — *Веселовский С. Б.* Ономастикон : Древнерусские имена, прозвища и фамилии.— М., 1974.— 382 с.
- Грінченко — Словарь української мови / Упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко.— К., 1907–1909.— Т. 1–4.
- Грковий — *Грковий М.* Речник личних имена код Срба.— Београд, 1974.— 325 с.
- Грушевський — *Грушевський М.* Історія України-Руси.— Л., 1904.— Т. 1.— 624 с.
- ЕСЛГНПР — Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / Відп. ред. О. С. Стрижак.— К., 1985.— 253 с.
- ЕСУМ — Етимологічний словник української мови : В 7 т. / За ред. О. С. Мельничука.— К., 1982–2007.— Т. 1–5.
- Займов — *Займов Й.* Български именник.— София, 1998.— 309 с.
- Зеров — *Зеров Д. К.* Болота УРСР : Рослинність і стратиграфія.— К., 1938.— 164 с.
- Маштаков — *Маштаков П. Л.* Список рек Днепровского бассейна : Указатель.— СПб., 1913.— 292 с.
- МЕ — Матеріали експедиції.
- НПК — Новгородские писцовые книги, изд. Археографическою комиссиею.— СПб., 1859–1910.— Т. 1–6.
- ОКУМ — Ономастична картотека Інституту української мови НАН України.
- СГУ — Словник гідронімів України / Ред. кол.: А. П. Непокупний, О. С. Стрижак, К. К. Цілуйко.— К., 1979.— 780 с.
- Смолицкая — *Смолицкая Г. П.* Гидрония бассейна Оки (Список рек и озер) / Под ред. О. Н. Трубачева.— М., 1976.— 403 с.
- ПСРЛ — Полное собрание русских летописей : Ипатьевская летопись.— М., 1962.— Т. 2.— 938 с.
- СРГП — Словарь русских говоров Приамурья.— М., 1983.— 341 с.
- Срезневский — *Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам.— СПб., 1893–1903.— Т. 1–3.
- СРНГ — Словарь русских народных говоров / Под ред. Ф. П. Филина и Ф. П. Сороколетова.— М. ; Ленинград ; СПб., 1966–2004.— Вып. 1–38.
- СРЯ XI–XVII — Словарь русского языка XI–XVII вв. / Гл. ред. Ф. П. Филин и Г. А. Богатова.— М., 1981–1996.— Т. 1–23.
- ТФ — Горфяной фонд УССР.— М., 1959.— Т. 2.
- ЭСБМ — Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / Рэд. В. У. Мартынаў.— Мінск, 1985.— Т. 3.— 480 с.
- ЭССЯ — Этимологический словарь славянских языков : Праслав. лекс. фонд / Под ред. О. Н. Трубачева и А. Ф. Журавлева.— М., 1974–2007.— Вып. 1–33.
- Beneš — *Beneš J.* O českých příjmeních / Věd. red. V. Šmilauer.— Praha, 1962.— 355 s.

- Doroszewski — Słownik języka polskiego / Red. naczel. W. Doroszewski.— Warszawa, 1958.— T. 1.— 1206 s.
- HO — Hydronimia Odry : Wykaz nazw w układzie hydrograficznym / Pod red. H. Borka.— Opole, 1983.— 350 s.
- Hosák, Šrámek — *Hosák L., Šrámek R.* Místní jména na Moravě a ve Slezsku.— Praha, 1970.— T. 1.— 573 s.
- Im. m. — Imenik mesta: Pregled svih mesta i opština, narodnih odbora srezova i pošta u Jugoslaviji. — Beograd, 1956.— 499 s.
- Kott — Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický / Sest. F. Št. Kott.— V Praze, 1878–1893.— T. 1–7.
- Moszyński — *Moszyński K.* Uwagi do 3. zeszytu «Słownika etymologicznego języka polskiego» Fr. Sławskiego i uzupełnienia uwag poprzednich // *Język polski.*— 1955.— 35(2).— S. 112–135.
- Sedláček — Snůška starých jmen, jak se nazývaly v čechách řeky, potoky, hory a lesy / Jež sebral A. Sedláček.— V Praze, 1920.— 253 s.
- SP — Słownik prasłowiański/ Pod red. F. Sławskiego.— Wrocław etc., 1974–1991.— T. 1–6.
- SSJČ — Slovník spisovného jazyka českého.— Praha, 1958–1971.— T. 1–40.
- SSNO — Słownik staropolskich nazw osobowych / Pod red. W. Taszyckiego.— Wrocław etc., 1965–1985.— T. 1–7.
- Szulowska, Wolnicz-Pawłowska — *Szulowska W., Wolnicz-Pawłowska E.* Nazwy wód w Polsce : Układ alfabetyczny.— Warszawa, 2001.— Cz. 1.— 337 s.
- Vasmer — Wörterbuch der russischen Gewässernamen / Begr. von M. Vasmer.— Berlin ; Wiesbaden, 1961–1969. — Bd 1–5.
- Vasmer RGN — Russisches geographisches Namenbuch / Begr. von M. Vasmer. — Wiesbaden, 1962–1980. — Bd 1–10.

O. P. KARPENKO

ANCIENT HYDRONYMY OF THE CENTRAL POLISSYA ON THE COMMON SLAVONIC BACKGROUND

The article analyses Polissya hydronyms reckoning to the period of praslavonic archaic on the base of etymological and area aspects. Reconstruction of the praslavonic hydronym stratum is a worth-while source for ethnogenetic characteristic of Central Polissya.

Key words: hydronym, praslavonicism, etymology, area, genetic word family.